

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-25>

УДК 330

ЛОПАТОВСЬКА Оксана

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут
<https://orcid.org/0000-0002-9301-3833>

МЕЛЬНИК Альона

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Кредитування малого та середнього бізнесу в Україні є актуальною та ваговою темою, оскільки такі підприємства є основними гравцями економіки, забезпечують значний внесок у формування валового внутрішнього продукту країни та створюють робочі місця.

Проте, малий та середній бізнес часто стикається з різного роду проблемами, зокрема відсутністю власних коштів для достатнього фінансування господарської діяльності. Зазвичай, головним джерелом залучення фінансових ресурсів для розвитку бізнесу в такому випадку є кредитування.

Метою дослідження є визначення різних проблем та можливостей кредитування малого та середнього бізнесу. Варто зазначити, що уряд України звертає особливу увагу на підтримку малого та середнього бізнесу (далі – МСБ), що дозволяє сприяти розвитку цього сектору. Наприклад, встановлення спрощеної системи оподаткування, створення кредитних програм для малих та середніх підприємств, підтримка молодих підприємців, підвищення доступності кредитів для цього сектору.

Зокрема, ми розглянемо сучасні проблеми та тенденції у цій сфері, проаналізуємо результати наукових і практичних досліджень, визначимо основні чинники, що впливають на доступність кредитів для малого та середнього підприємництва, розробимо заходи щодо покращення ситуації.

Ключові слова: кредитування, малий та середній бізнес, фінансування, банк, кредит, економіка, програми.

LOPATOVSKA Oksana, MELNYK Alyona

Khmelnytskyi Cooperative Trade and Economic Institute

LANDING OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESS V CURRENT ECONOMICS TSONDITIONS

Financing small and medium-sized businesses in Ukraine is a relevant and significant topic, as these enterprises are key players in the economy, contributing significantly to the country's gross domestic product and job creation.

However, small and medium-sized businesses often face various problems, including a lack of internal funds for sufficient financing of their operations. Typically, the main source of financial resources for business development in such cases is financing through loans.

The purpose of this article is to identify the various problems and opportunities for financing small and medium-sized businesses. It is worth noting that the government of Ukraine pays special attention to supporting small and medium-sized enterprises (hereinafter referred to as SMEs), which helps promote the development of this sector. For example, establishing a simplified tax system, creating credit programs for small and medium-sized enterprises, supporting young entrepreneurs, and improving access to credit for this sector.

Key words: lending, small and medium-sized enterprises (SMEs), financing, bank, credit, economy, programs.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Стаття направлена на висвітлення та аналіз актуальних складнощів, які виникають під час кредитування малого та середнього бізнесу в сучасних економічних умовах. До прикладу, пандемія COVID-19 та воєнні дії на території України мають вагомий вплив на розвиток МСБ, і значно ускладнюють їх діяльність.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі розвитку малого та середнього підприємництва в Україні присвятили свої дослідження такі науковці як: О. Барановський, Б. Варналій, О. Сич, І. Волос, А. Гринюх, М. Дем'яненко, А. Мельник, В. Турчак, Л. Сідельникова та інші.

Беручи до уваги досягнення науковців у цій галузі, було проведено подальше дослідження сучасного стану фінансування МСБ у зв'язку з останніми змінами в економічному середовищі.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є загальний аналіз сучасного стану кредитування малого та середнього бізнесу та визначення методів й шляхів підвищення його ефективності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Малий та середній бізнес (далі – МСБ) мають важливий вплив на економіку України. В основному такі підприємства фінансуються шляхом доходів від господарської діяльності, особистих коштів засновників та кредитів.

Згідно з даними, що відображені на рисунку 1, кредити які надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України (далі – НБУ)) малому та середньому бізнесу у національній та іноземній валюті мають попит. Аналізуючи період 2017-2021 років, можна зрозуміти, що обсяги кредитів для суб'єктів середнього підприємництва у 2021 році зросли на 1 966 млн грн. Це свідчить про певні позитивні зміни у фінансуванні середніх підприємств та може бути відображенням їхньої стабільності та потенційного зростання.

Проте, показники кредитування суб'єктів малого підприємництва навпаки зменшились на 38,33%. Це може бути спричинено викликами, з якими зіткнулись малі підприємства, такі як складнощі в доступі до фінансових ресурсів, високий рівень ризику або недостатня підтримка з боку фінансових установ, а також безпосередній вплив пандемії на діяльність малого бізнесу.

За даними Національного банку України, у 2020 році кредитний портфель, спрямований на малі та середні підприємства, склав 309,5 млрд грн, що становило 15,8% від загального кредитного портфеля банків України. Тобто, кредитування МСБ є важливим напрямком банківської діяльності України.

Проте, доступність кредитів для малого та середнього бізнесу в Україні залишається проблемою, оскільки банки часто встановлюють клієнтам високі вимоги для кредитування. Більш того, банки можуть відмовити у кредитуванні малого та середнього бізнесу через високі ризики та невідповідність кредитних запитів вимогам банків [1].

Рис. 1. Обсяги кредитів, наданих малому та середньому бізнесу, в національній та іноземній валютах в Україні за 2017-2020 роки, млн грн.

*Сформовано за даними [1]

У сучасних умовах МСБ бізнес стикається з великою кількістю перешкод. Першою з них була пандемія COVID-19, далі - вторгнення росії на територію України та ведення бойових дій. Відтак, пандемія COVID-19 суттєво вплинула на діяльність підприємств в Україні. До наслідків пандемії, що мали вплив на діяльність МСП, можна віднести наступні:

- зменшення виробництва та продажів. У результаті карантинних обмежень та зниження попиту на товари та послуги очільники бізнесу зазнали значного зменшення виробництва та продажів;
- зниження прибутку та фінансових результатів. За результатами статистичних досліджень виявлено, що майже 60% МСП зазнали збитків у 2020 році, а у 25% суттєво зменшилися статті доходів;
- зниження зайнятості. Унаслідок кризи COVID-19 керівники бізнесу були змушені зменшувати обсяги виробництва, що було пов'язано зі значним зменшенням попиту на товари та звільняти частину працівників, що призвело до зниження зайнятості в Україні;

— проблеми з отриманням фінансування. Малий та середній бізнес став залежним від державної фінансової підтримки для збереження власної діяльності, оскільки виникли труднощі з отриманням кредитів в банках та залученням інвестицій ззовні [2].

Війна в Україні істотно вплинула на МСБ і згідно з результатами дослідження, проведеного Європейським банком реконструкції та розвитку (далі – ЄБРР), можна дійти висновку, що більшість українських МСБ вдалось нормалізувати свою діяльність після вторгнення росії. Дані показують, що близько 57% таких підприємств продовжують працювати в тому ж темпі, як і до війни.

Проте, МСБ зазнав значних витрат через війну, до прикладу зменшення доходів на 43% і скорочення робочих місць на 22%, що досить негативно відображається на економіці України. На даний момент, більшість малих та середніх бізнесів в Україні розробляють та реалізують короткострокові стратегії в умовах війни, включаючи пошук нових ринків, партнерів та залучення грантів.

Основні проблеми, з якими стикаються МСБ, зосереджуються у зниженні попиту, збільшенні витрат і у складнощах прогнозування. Вони також висловлюють потребу в реконструкції бізнесу, грантах та допомозі в побудові міжнародних зв'язків. Близько 60% МСБ потребують фінансування для відновлення та розвитку, однак вони стикаються з труднощами при отриманні кредитів через високі процентні ставки та складні процедури [3].

Варто зазначити, що банки України намагаються підтримати МСБ, знижуючи відсоткові ставки та створюючи спеціальні кредитні продукти. До речі, уряд встановлює програми державної фінансової підтримки МСБ, які банки можуть використовувати для надання кредитів зі зниженими відсотковими ставками. Також, ряд банків (Приватбанк, Ощадбанк, Укрексімбанк, Кредобанк) має програму «Доступні кредити 5-7-9%», яка передбачає надання кредитів на розвиток МСБ з відсотковою ставкою до 9% річних [1].

До прикладу, Укрексімбанк є одним із учасників такої програми («Доступні кредити 5-7-9%»). Крім того, банк активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), для отримання додаткових ресурсів для фінансування МСБ. Дані програми зараз спрямовані на підтримку та розвиток МСБ в Україні в умовах воєнних дій [4].

Окрім всієї відомої програми 5-7-9% були запроваджені гранти для підприємців. Гранти можуть бути державними, такими як програма "ЄРобота", або залученими від міжнародних партнерів. Програма державних грантів вже надала підтримку понад 3 400 підприємствам на суму 1,73 млрд грн. Також доступні гранти коштом міжнародних організацій, які співпрацюють з українськими банками, включаючи "Ощадбанк". Підприємці можуть отримати банківські кредити в поєднанні з грантовими коштами, що становлять до 30% вартості проекту. Додатково, надається навчальна підтримка для розвитку підприємницьких навичок [5].

До речі, за результатами дослідження кредитування МСБ в Україні, загальний портфель МСБ на кінець 3 кварталу 2023 року становив 158 млрд грн. Лідерами по фінансуванню малого та середнього бізнесу залишаються державні банки, однак ПриватБанк було визначено на першому місці в українському ТОП-5 банків-кредиторів МСБ [6].

Станом на 27.11.2023 р. міністерство фінансів України повідомляло, що з моменту запровадження Державної програми «Доступні кредити 5-7-9» суб'єкти підприємництва отримали від банків кредити на суму 253,5 млрд грн. Більше того, за час дії воєнного стану було укладено кредитних договорів за такою програмою на суму 163,9 млрд грн [7]. Детальніше відображено таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл кредитів за цільовим призначенням

Цільове призначення	Сума, млрд грн
Інвестиційні цілі	10,65
Антикризові кредити	8,97
Рефінансування попередньо отриманих кредитів	3,74
Кредити для сільськогосподарських товаровиробників	35,94
Антивоєнні цілі	58,04

*Сформовано за даними [7]

Отже, на кінець 2023 року найбільша частка кредитів була надана на антивоєнні цілі. Це цілком логічно, зважаючи на ситуацію в країні та всі складнощі.

Згідно даних опублікованих міністерством економіки України, з початку 2024 року, близько 1800 підприємців скористались програмою «Доступні кредити». Найбільше кредитів (на суму 3,5 млрд грн) було виділено на поповнення обігових коштів. До того ж, у програмі беруть участь 45 банків, і найбільше кредитів було видано «Приватбанком» (36,7 тис.), «Ощадбанком» (12,3 тис.), та «Райффайзен Банком Аваль» (5,4 тис.) [8].

Уряд України зацікавлений у розвитку МСБ, саме тому постійно шукає різноманітні шляхи для забезпечення подальшому ефективному розвитку таких підприємств і намагається сприяти цьому, шляхом підтримки, фінансуванню та спрощенню оподаткування. 2024 рік тому не виключення, і підтримка МСБ

комерційними банками буде здійснюватися аналогічно, шляхом використання державних кредитних програм, таких як "Доступні кредити 5-7-9" та "Доступний факторинг".

До прикладу, одним із учасників цього процесу є державний Ощадбанк, який планує збільшити свій кредитний портфель для малого та середнього бізнесу на 25%. У розпорядженні банку є інструменти, такі як компенсація відсотків за кредитами для ветеранів та надання грантів, спрямованих на підтримку підприємців у різних галузях. Крім того, банк розвиває різноманітні програми співпраці з виробниками та пропонує нові кредитні продукти, наприклад, фінансування для релокації бізнесу та програму страхування Експортно-кредитного агентства [9].

Однак, очікується, що програма «Доступні кредити 5-7-9» зазнає змін через нові економічні виклики та фінансове навантаження на державний бюджет. Програма буде зменшена, але згідно прогнозу передбачається зріст видачі інвестиційних кредитів на придбання основних засобів ведення бізнесу, що може становити до 30% від усіх наданих позик [10].

Оскільки, малий та середній бізнес є вагомим складовою економіки України, то його підтримка повинна бути однією з найголовніших завдань. Для розвитку МСБ уряду варто розробляти нові кредитні програми, які будуть доступними, тобто передбачатимуть знижені відсоткові ставки та гнучкі графіки погашення.

Імплементация світового досвіду розвинутих країн також матиме позитивний вплив на МСБ, до прикладу, зменшення податкового тягара, посилення боротьби з корупцією тощо.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отже, підтримка малого та середнього бізнесу є важливим завданням для урядів усіх країн, в тому числі України. Це пов'язано з тим, що МСБ відіграє важливу роль у розвитку економіки, соціальній стабільності та покращенні життя людей. Однак, сучасні події та труднощі мають характерний вплив та внесли свої зміни у діяльність МСБ.

Існує високий попит на кредити з боку МСБ, що свідчить про їхню потребу в додаткових фінансових ресурсах, саме тому держава вживає певних заходів щодо стимулювання та полегшення кредитування такого бізнесу, шляхом зниження відсоткових ставок та впровадження різних кредитних програм.

Література

1. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/>
2. Інститут соціології ім. І. Ф. Кураса НАН України, Український інститут дослідження економіки та прогнозування (2021). Соціально-економічні наслідки ковід-кризи в Україні та шляхи подолання. Разумковий центр. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_Socialno-Ekonomichni_naslidky_koronakryzy.pdf
3. Вплив війни на МСП в Україні. URL: <https://platforma-msb.org/vplyv-vijny-na-msp-v-ukrayini/>
4. Офіційний сайт АТ «Укрексімбанк». URL: <https://www.eximb.com/>.
5. Є-стійкість для малого та середнього бізнесу. Як держава підтримує розвиток підприємництва під час війни: гранти та фінансові програми для бізнесу. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/11/698999/>
6. ПриватБанк став лідером за розміром кредитного портфеля МСБ в Україні – SME BANKING AGENCY. URL: <https://bdf.gov.ua/pryvatbank-stav-liderom-za-rozmirom-kredytneho-portfelija-msb-v-ukraini-sme-banking-agency/>
7. Міністерство фінансів України. URL: [https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-za-chas-dii-voiennoho-stanu-v-mezhakh-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9-vydano-41-607-pilhovikh-kredytiv-na-blyzko-164-mlrd-hrn#:~:text=%D0%97%20%D0%BC%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%83%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%83%20%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8,27.1.2023%20%D1%80.\)](https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-za-chas-dii-voiennoho-stanu-v-mezhakh-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9-vydano-41-607-pilhovikh-kredytiv-na-blyzko-164-mlrd-hrn#:~:text=%D0%97%20%D0%BC%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%83%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%83%20%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8,27.1.2023%20%D1%80.))
8. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7d62d99a-e57c-4389-93fa-b81acbb34549&title=Maizhe1-800#:~:text=%D0%97%20%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D1%83%202024%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D1%86%D1%96,%D0%B3%D1%80%D0%BD%20%2D%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E%20%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%B2.>
9. Які кредити будуть доступні у 2024 році. URL: <https://finance.liga.net/ua/bank/article/yaki-kredyty-budut-dostupni-u-2024-rotsi>

10. Як розвиватиметься банківське кредитування у 2024 році. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/2/708287/>

References

1. Official website of the National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/>
2. Kurasa Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ukrainian Institute for Economic Research and Policy Consulting (2021). Socio-economic consequences of the COVID crisis in Ukraine and ways to overcome it. Razumkov Center. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_Socialno-Ekonomichni_naslidky_koronakryzy.pdf
3. Impact of the war on SMEs in Ukraine. URL: <https://platforma-msb.org/vplyv-vijny-na-msp-v-ukrayini/>
4. Official website of JSC "Ukreximbank". URL: <https://www.eximb.com/>
5. Resilience for small and medium-sized businesses. How the state supports entrepreneurship development during the war: grants and financial programs for businesses. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/11/698999/>
6. PrivatBank becomes the leader in the size of the SME loan portfolio in Ukraine – SME BANKING AGENCY. URL: <https://bdf.gov.ua/pryvatbank-stav-liderom-za-rozmirom-kredytnoho-portfelija-msb-v-ukraini-sme-banking-agency/>
7. Ministry of Finance of Ukraine. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-za-chas-dii-voiennoho-stanu-v-mezhakh-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9-vydano-41-607-pilhovvykh-kredytiv-na-blyzko-164-mlrd-hrn#:~:text=%D0%97%20%D0%BC%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%83%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%83%20%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8,27.11.2023%20%D1%80>
8. Ministry of Economy of Ukraine. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7d62d99a-e57c-4389-93fa-b81acbb34549&title=Maizhe1-800#:~:text=%D0%97%20%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D1%83%202024%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D1%86%D1%96,%D0%B3%D1%80%D0%BD%20%2D%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E%20%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%B2>
9. What loans will be available in 2024. URL: <https://finance.liga.net/ua/bank/article/yaki-kredyty-budut-dostupni-u-2024-rotsi>
10. How banking lending will develop in 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/2/708287/>